

EGY „PALEOFRIVOL” EMLÉKIRAT ELÉ

Gogolák Lajos tanúságtételei

Komisz paradoxon, hogy az idő azok emlékét sem kíméli, akik egész életüket hivatásszerűen a múltnak szentelték, mi több, tüntető közönnyel nemritkán épp a történetész személyes sorsát, kortársi tanúságtételét ítéli legelébb feledésre. Mint azt a bécsi emigránsként jó tizenhárom éve elhunyt Gogolák Lajos esete is szomorúan példázza – hiszen a Szekfű-iskola e hajdani jelesét, többek közt a *Magyar Szemle* s az induló *Magyar Nemzet* szerkesztőjét ma alig tartja számon szülőhazája sokféle amnéziával, eszmei és politikai meghasonlással terhelt értelmiségi köztudata. (Ha ugyan a köznek tudata, e nemes pátoszú, tizenkilencedik századi fogalom nem vált avult fikcióvá végleg.)

„*My name was written on the waters*” – idézte gyakran fanyar öniróniával a keatsi sírfeliratot, részint csakugyan tengernyi, szétszórt és máig feltáratlan publicisztikai életművére (*Magyar Szemle, Századok, Jelenkor, Az Ország Útja, Budapesti Hírlap, Magyarság, Korunk Szava, Magyar Nemzet, Haladás, Politika, Kis Újság, Apollo* etc.), részint itthon csak néhány barát és pályatárs (Benda Kálmán, Makkai László, H. Balázs Éva, Kosáry Domokos etc.) által követett tudósi munkásságára utalva, melyet élete utolsó három évtizedében a bécsi egyetem Kelet- és Dél-Európa Intézetének történetészprofesszoraként gyakorolt. Nos, a „vizekre írt név” fátuma azóta valóban önbeteljesítő jóslattá lett, Gogolák Lajos – Ludwig von Gogolák – 1987 őszén, egy újabb nagy korforduló előestéjén vett csöndes búcsút e zaklatott századtól – hetvenhét évesen, utódok nélkül, idegen földbe temetve. Neve és munkássága ma itthon úgyszólván ismeretlen, egykori közszerepét csak elvéve idézik.

Halála után leghűbb barátja: Benda Kálmán még hazamentette Bécsből gazdag kéziratanyagát, ám a huszonnégy dobozban tárolt – szabadon kutatható! – anyag azóta is háborítatlanul lapul a Ráday Gyűjtemény hűs tárlóiban...

Az életmű tanúsága

E sorok írója – Antal Gáborhoz, Kiss Károlyhoz hasonlóan – egykor maga is próbált méltányosabb közfigyelmet kelteni ezen idegenben lezárult tudósi, közírói pálya iránt (IN MEMORIAM G. K. – *Irodalmi Újság*, 1988/1., ADALÉKOK EGY SZELLEMI REPATRIÁLÁSHOZ – *Kritika*, 1988/4.) – mi tagadás, kevés sikerrel... Gogolák Lajost sommásan ma is csak a „csehszlovák kérdés” szakértőjeként avagy a harmincas, negyvenes évek liberális, antináci publicistájaként „jegyzí” gyér hivatkozásaival a hazai sajtó- és esztétorténet. (L. a MAGYAR NEMZET REPERTÓRIUMÁT-Vásárhelyi Miklós tanulmányával és Juhász Gyula POLITIKAI ESZMÉK MAGYARORSZÁGON, 1939–1945 című művét.) Eredeti, magyarul publikált munkái mára jórészt hozzáférhetetlenek; s az elmúlt négy évtizedben itthon mindössze egyetlen rövidebb írása jelent meg a Magvető HELYÜNK EURÓPÁBAN címmel, még 1986-ban publikált kétkötetes gyűjteményében (ESZMEI KÖZÉP-EURÓPA – KÖZÉP-EURÓPAI VALÓSÁG) – az is csupán egy 1940-es *Magyar Nemzet*-beli cikkének utánközlése... Ezenkívül legfeljebb antikváriumokban, nagyobb közkönyvtárakban akadni elvéve néhány, a maga idején nagy visszhangot keltő művére: a Magyar Szemle Társaság által 1935-ben publikált CSEHSZLOVÁKIÁ-RA, a Cserépfalvi által 1940-ben kiadott PÁNSZLÁVIZMUS-RA vagy a Ferdinandy Mihállyal közösen írott s nem sok-

kal a Délvidék visszacsatolása előtt megjelent *MAGYAROK ÉS DÉLSZLÁVOK* című történeti monográfiára.

Bár emigráns-évtizedei alatt munkáit javarészt németül írta (így a ma is alapműnek számító háromkötetes *BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DES SLOVAKISCHEN VOLKES*-t), nem egy jelentős cikke és tanulmánya (például: *A REFORMKOR NEMZEDÉKE*, 1975), továbbá sokdoboznyi jegyzete, kézírata és levelezése magyarul maradt fenn. (Ezek, mint már jeleztem, ma is szabadon kutathatók a Ráday Gyűjteményben.) Több száz tételes, gazdag életmű-bibliográfiája arra vall, hogy haláláig vérbeli kutatói megszállottsággal izgatta néhány történeti hungaricatéma – így a sokszázados bécsi „magyar helytörténet”, az erdélyi és felvidéki művelődéstörténet adalékai, a történeti Magyarország asszimilációs és felekezeti problémái vagy a reformkor és a dualizmus korának megannyi kevésbé feltárt epizódja, így például Eötvös és a centralisták eszmei, politikai hagyatéka vagy Ferenc Ferdinánd és a korabeli magyar politikai elit konfliktusa. Bécsi egyetemi előadásai és szemináriumi témajegyzéke híven mutatja, hogy impozáns tárgyi tudása, enciklopédikus érdeklődése a késő feudalizmustól a közelmúltig a térség majd minden nemzetére és nemzetiségére kiterjedt. (Beleértve azok szellemi, politikai vezető rétegének egyedi példák százaiból rekonstruált geneziséjét, sőt genealógiáját – amivel mindegyre ámuló zavarba ejtette cseh, osztrák, horvát, román etc. kollégáit.) 1985-ös visszavonulásáig közel negyedszázadon át tartott népszerű kurzusokat *GESCHICHTE DER MITTLEREN DONAULÄNDER* címmel a bécsi egyetemen, melyek politika- és eszmetörténeti, kulturális, vallási, diplomáciai és nemzetközi jogi szempontból egyaránt vizsgálták az egykori Habsburg-impérium népeinek múltját és utóéletét, nemritkán a térség „peremvidékére” (Balkán, Oroszország, Németország stb.) is kitérve. Írásai és elő-

adásai tanúsága szerint leginkább az elmúlt két század nemzeti és nemzetiségi konfliktusai foglalkoztatták, bár egyetemes látóköre a középkortól a közelmúltig úgyszólván az egész európai történelmet átfogta. Magyarul, latinul, németül, angolul, csehül, szlovákul, szerbül, horvátul, olaszul és franciául egyaránt jól beszélt és írt. Elfogulatlanul közelített minden néphez, kultúrához; liberális volt és tudós, humanista világpolgár módjára valódi „internacionalista” – bár anyanemzetéhez és a történeti Magyarország eszmei, kulturális örökségéhez mindvégig bensőséggel ragaszkodott. Néhány, ez idő szerint még feltáratlan életrajzi rejtély (ÁVH-s zsarolás stb.) mellett alighanem ez volt a legfőbb ok, amiért harminc éven át – bár elismert tudósként „a szomszédban” lakott – egyetlen napra sem tért haza a kádári Magyarországra.

Sokrétű tehetsége és számos érdeme azonban nem fedheti el a tényt, hogy tudósként aránylag szerény életművet hagyott hátra – legalábbis önnön kvalitásaihoz és legkiválóbb hazai pályatársaihoz képest. Adós maradt jó néhány elsőrendű forráskiadással, miként nem írt meg egy sor – haláláig tervezett – monográfiát, korszak-összefoglalót sem. Mindezekért a hiányokért sajátos alkata éppannyira okolható, mint korának mostoha viszonyai. Egyrészt túlságosan szeretett élni, született hedonista volt és megrögzött társasági lény, akiből hiányzott az archívumbúvárok konok aszkézise. Másrészt tudósi pályáját, önépítkezését az ifjúkori látványos „repülőrajt” után kétszer is derékba törte a történelem – előbb 1944–45-ben, majd 1956-ban –, mely komor mementóként az övéhez hasonlóan annyi más történész életművét ítélte csonkaságra.

Az életrajz tanúsága

1989–90-et kivéve a század valahány nagy sorsfordulóját megélte – tanújuk, sőt szerkesztőként, publicistaként elhivatott kró-

nikásuk volt maga is. Az már csak történetésnek kijáró jelképes „ráadás”, hogy e hetvenhét éves életút kezdő- és végpontját két baljós emléknappal: születésének március 19-i és temetésének október 6-i dátuma keretezi...

Gogolák Lajos Pozsonyban született 1910-ben, mindkét ágon több nemzedék óta elmagyarosodott, felvidéki – árvai, liptói – eredetű közhivatalnok-családban, melyet egyrészt sajátos Kárpát-medencei (szlovák, magyar, német) vérkeveredés, másrészt hangsúlyosan magyar kulturális begyökerezettség és politikai lojalitás jellemez úgy is mint hagyományosan magas vármegyei és állami tisztségeket betöltő köztisztviselői dinasztiákat. (Anyai nagyapja pozsonyi kúriai bírósági volt, egyik nagybátyja miniszterelnökségi államtitkár, míg apja a korabeli SZTK vezérigazgatója.) Egyedüli gyermek a családban; szülei hamar elválnak, s a korán érő, magányos fiúcskát anyja, nagynénje és nagyszülei nevelik. Hatévesen a Bajza utcai Málnaiféle elitiskolába íratják, melynek a Széchenyi-Wanderbilt-palotára (ma orosz követség) néző ablakaiból az első világháború végén még láthatja Tisza Istvánt és Zita királynőt kíséret nélkül, gyalogszerrel (!) az epreskerti modellülésekre eljárni. Az elemi iskola után a pesti piarista gimnázium járja, melynek ekkoriban megregulázott, rideg, neobarokk szelleméről nincsenek túl jó élményei (ötödikben meg is buktatják, mivel a történelmen és a kortárs magyar, francia és angol irodalom tiltott szerzőin kívül semmi sem érdekli). Érettségi után a pesti jogi karra iratkozik, s buzgón beleveti magát a húszas évek végének forrongó diákmozgalmaiba; egy ideig a Bartha Miklós Társaság titkára, és ő elnököl az 1929–30-as országos diákszékesen is. Első komolyabb írásával, a történelmi Felvidékről írott „nemzetpolitikai tanulmánya”-val tizenkilenc évesen debütál a *Magyar Szemle*ben, majd a már említett konzervatív és

liberális lapok is sorra közlik írásait. Jogi, nyelvészeti és művészettörténeti stúdiuumait a Pázmány Péter Tudományegyetemen elvégezve (Szekfünek csak afféle „famiális” magántanítványa volt) rövid időre a Nemzeti Múzeum gyakornoka lesz, majd prágai, római és párizsi tanulmányútra indul. Hazatérte után nem sokkal átveszi Ottlik György külpolitikai rovatát a *Magyar Szemle*nél, majd Pethő Sándor hívására az induló *Magyar Nemzet* külpolitikai főmunkatársa lesz 1938-tól 1944 márciusáig. Ekkorra már számos tanulmányt és néhány könyvet is publikál, s neve a közép-kelet-európai nemzetiségi kérdések jónak és elfogulatlan szakértőjeként ismert. A harmincnyolcadik születésnapjával baljósan egybeeső német megszállás után maga is bujkálni kényszerül, ámbar ez nem gátolja abban, hogy a nála is fenyegetettebbeket segítse. Egy ilyen alkalommal anyja Népszínház utcai lakásán kis híján maga is áldozatul esik egy nyilas razzianak, mikor fegyveres különítményesek törnek otthonukra, hol tizenhét üldözött asszony és lány rejtőzködik – többek között leendő felesége is. Gogolák megkísérli a bejáratnál feltartóztatni az osztagot, ám egy géppisztolyosorozat csakhamar földre teríti. (Vállát, mellkasát több golyó is éri, egyet mementóként haláláig őriz a tüdejében.) Ezután őt és segítségére siető idős édesanyját félholtra rugdosva a pribékek földülják a lakást – ám mindhiába: az üldözötteknek szerencséire még volt annyi idejük, hogy egy nagynéni fedezetében az őrizetlenül hagyott cselédlépcsőn leszköjjenek az utcára. A kudarcot felbőszült nyilasok a sebesült G. L.-t magukkal hurcolják egy nyilasházba, s ha anyja telefonon nem tesz meg mindent kimentéséért, alighanem rövid úton a Dunába lövik. A sors bizarr összjátékaként a mozgósított „mentőangyal” nem más, mint a nem sokra rá dicséletesen véget ért hajdani diáktárs, báró Kemény Gábor nyilas külügyminiszter. Ke-

mény még idejében rátalál egy nyilas kínzókamra mélyén, s ifjúkori barátját kihozva felszólítja, hogy tűnjön el gyorsan. Csakhogy a véres közbizalommal ezzel még nem ér véget. Kemény egyszeri, életmentő közbenjárása – amit különben G. L. sohasem tagadott – pár hónap múltán újabb vezetésre ürügyül szolgál, mikor „nyilas kollaborációval” vádolva immár az új, demokratikus rezsim börtönviszonyait is megtapasztalhatja. Szerencsére sikerül rövid úton tisztáznia magát a méltatlan rágalom alól, és ismét szabadon engedik. (Később feljelentője, egy szocdem újságíró is megköveti.)

Gogolák Lajos történelmi és újságírói pályája nagyjából ez idő szerint kezd megtörni. Eleinte még diplomáciai pályamódosítással próbálkozik; „progresszív” publicista híre, „szlavista” múltja, kiváló nyelvtudása s nem utolsósorban moszkvai követté avansált hajdani mentora, Szekfü (újabb) politikai színeváltozása elvben nagyon is feljogosítaná efféle karrierre, ám többfelől gáncsolják, magánélete miatt (morfinista volt) állítólag a titkosrendőrség is megszarolja, és csakhamar maga is megcsömörlik az exponált közszereplő újfent kötelezően együtt járó szervilis képmutatástól. Hasonló okokból nem tér vissza a Hegedűs Gyula vezényletével újraindított *Magyar Nemzethez* sem, miként korábbi barátjától, Katona Jenőtől is ekkoriban távolodik el annak mind elvtelenebb, politikai karrierizmusa láttán. Egy időre a *Kis Újság* munkatársa lesz, majd az ötvenes évektől a *Szabad Művészet* szerkesztőségében kap megtűrt állást. Mellőztetését méltósággal viseli, művészeti, művelődéstörténeti tanulmányokba mélyed, és visszavonul a magánéletbe. Kényszerű belső emigrációjának 1956 ősze vet véget, mikor egy orosz tanklövedék romba dönti Üllői úti lakását s vele egy fél életen át gyűjtött becses könyvtárát. Orvos feleségével 1957 elején szökik át Ausztriába, hogy közel ötvenévesen

mindent előről kezdjen. Bécsben néhány küzdelmes év után sikeres tudósi, tanári pályát s vele tisztos polgári egzisztenciát alapoz meg. Új közegében magára találva, korábbi baráti, szakmai kapcsolatai egy részét is újraéleszti, s évtizedekig önzetlen munkása lesz mind az emigrációs szellemi életnek, mind az itthoni pályatársakkal vállalt segítőkéz együttműködésnek.

Két világháborút, két forradalmat és négy puccsot ért meg; nem csoda, ha kutatóként megtért a mindehhez képest „boldog békeidőnek” számító hosszú XIX. századhoz – közelebről a reformkorhoz és a kiegyezés korához. Nemcsak szavakban vallott, de az elemi fenyegetettség határhelyezeteiben is híven gyakorolt liberális-demokrata elkötelezettsége, józansága és szellemi önbecsülése mindvégig megóvta attól, hogy demagóg szélsőségek, erőszak ihlette politikai konjunktúrák ragadják magukkal.

Az emlékirat tanúsága

Egy hanyatott életút – sokban kortörténeti érdekű – összegzéseként jórészt ugyanazt sugallja kevéssel halála előtt írott memoárja is. Igaz, e több mint kétszáz sűrűn gépelt oldalt eredetileg nem az „utókornak”, csak egy szűkebb kortárs közönségnek szánta. Történetesen két, nálánál fél évszázaddal fiatalabb pályakezdő pesti bölcsésznek, akiket a nyolcvanas évek elején egy szerencsés véletlen folytán ismert meg, s utóda nem lévén, atyai bizalmába, nagylelkű pártfogásába fogadott. Egyikük Szent-Iványi István – másikuk e sorok írója volt.

Ennek a Bécsből 1983 és 1987 között elpostázott folytatásos levélmemoárnak – melyet szerzője fanyarul csak „romemlékei gyűjteményének” nevezett – legfőbb indítéka nyilván egy sokat megélt, idős emigráns közlésvágya s a határok magán-szorgalmú „spiritualizálása” volt – térben és időben, szellemi és lelki értelemben

egyaránt. Választott „távtanítványait” emlékeibe mind mélyebben beavatva egyrészt a vasfüggöny közénk meredő, ekkor még nagyon is valós válaszhatárát próbálta eliminálni, másrészt a bennünket elválasztó életkori, élmény- és mentalitásbeli különbségeket, múlt és jelen között szabad szellemi átjárást nyitva. *„Úgy írtam ezen általatok ihletett emlékezéseket, ahogyan beszélek vagy beszélnék hozzátok – szabadon, lazán, rendszertelenül és kuszán –, ám eközben életközélségtől s talán nem ihletettségtől és a minden iróniám mélyén ott komorló honfibú nélkül.”* Valóban, a Gogolák-memoár alaptónusát e három szín: az életközelség, a fanyar irónia és a „komor honfibú” sajátos vegyüléke adja. Alkalmassint nagyon is ismerősen, hisz vele és általa a huszadik századi emigráns történész mélyen átélt, tudatos reminiszcenciaként egy patinás emlékirói hagyományt folytat: Kemény Jánosét, Bethlen Miklósét, Mikesét, Kazinczyét, a Kossuth-emigrációét s a magyar múlt megannyi külső és belső száműzöttjét... *„Nem lévén »neofrivol« – írja egy helyütt –, amde igenis paleofrivol szellem, öntudatlanul is sok-sok iróniával és öniróniával szórtam bele írógépembe rendszertelen emlékeimet.”* Mindebben, persze, másfajta érzelmi és stílusminták is visszakísértenek. Az utolérhetetlen elődként tisztelt nagy francia emlékezet-mágusoké: Saint-Simon hercege és Prousté a romlás és enyészet nagyszabású tablóiival vagy éppen Déry Tibor FELELET-ének bravúros XI. fejezete *„Grüner báró nagystélyéről”*, közvetlenül a háború előtti időkből, amelynek írói látomása s egész érzéki panoptikuma oly kísérteties egyezést mutat a korszak Gogolák megidézte alakjaival.

Hogy e „paleofrivol” múltidézés mi mindenről szól, azt itt bajos lenne elősorolni. Az emlékek szuverén asszociációs rendjében száz meg száz ismert és ismeretlen név, magán- és köztörténeti epizód bukkan fel bennük – főként a két világháború közötti időkből, bár nemritkán korább-

ról, későbből is. Pompás milióvázlatok a század első felének Budapestjéről, árnyalt jellemrajzok, intim háttéradatok, tények, pletykák, anekdoták az irodalom, a művészet, a tudomány, a sajtó, az üzleti és társas élet, a nagypolitika köreiből – egy mára többszörösen letűnt, szétfeszített világról... A Gogolák-memoár súlyozott részét – tartalmi és terjedelmi szempontból egyaránt – a húszas, harmincas és a korai negyvenes évek remek tollú epizódjai teszik ki. Nem véletlenül, hiszen pályájának is ez a legaktívabb, legsikerebb időszaka, amikor „közírói” és társasági presztízse révén a magyar szellemi, politikai élet úgyszólván minden zugába szabad bejárása, közvetlen betekintése van: a félkonszpiratív baloldali mozgalmaktól kezdve az egyházi, ifjúsági és diákszerveződéseken, a népi írók mozgalmán, a liberális sajtó műhelyein, az irodalmi salonokon és kávéházakon át a nagypolitika és a diplomácia legbenső köreig, a „gyárurak és várurak” exkluzív világáig. Mindezek eleven részletrajzából egy mélyen ambivalens kor egyszerre nyomasztó és lázas reményekkel teli tablóképe rajzolódik ki, azé a klausztrófóbiás, kis magyar „rekeszték-világé”, amelynek komor és szűkre vont horizontját a két háborúvesztés, a bukott forradalmak, Trianon és a holocaust s a nagyhatalmak dikta-tálta kényszerű rezsim- és impériumváltások jelölik ki – a Monarchia széthullásától a sztálini hódoltságig.

„A korszak – írja egy helyütt Gogolák – a gerontokrácia jegyében állt, aminek ékes példája, hogy Balogh József, a Magyar Szemle Társaság főtítkára »a nagy negyvenesek« áttöréseként hirdette meg A MAGYAR TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ ÚTJAI c. könyvsorozatot – többek közt Szekfű, Hóman, Gerevich, Révész Imre, Zolnai Béla, Thienemann Tivadar, Eckhart Ferenc és Eckhardt Sándor műveivel.” Gogolák Lajos viszonyát emez általa is szüntelenül bíralt „gerontokrata”, „neobarokk” és „álkeresztény” kasztvilághoz sajátos ellent-

mondás jellemzi. A harsány irredentizmus, a szenvedő hazafias pátosz, a műveletlen és otromba faji gőg, az álszent akarokság és szervilitás mélyen tisztítja – ugyanakkor „osztálya és nemzete” iránt mindvégig megőriz holmi csöndes lojalitást. Azt mondhatni: fél lábbal kívül és fél lábbal belül áll – nem annyira magán a rezsimen, inkább a Trianon utáni Magyarország egész „életvilágán”, eszmei és politikai horizontján. Tisztán látja – s egykori cikkeiben is élesen szóvá teszi – a „történelmi osztályok” rideg önzését, talmi fontoskodását, tehetetlen és léha cinizmusát, mellyel az országot önhitt magabiztossággal egy újabb szakadék felé vezetik. Látja az európai nivójú magyar liberalizmus és a konzervatív hazafiság előző századi mintáinak drámai erőzóját, az általános „lefelé nivellálódás”, a populista demagógia ijesztő térhódítását. Emlékiratának legfőbb erőssége mégsem az elvont történetpolitikai elemzés s a merész társadalomkritika, inkább a józan ironia és a részvételi személyesség. Az, ahogy remek portrék sorában megidézett kortársai bizarr és esendő sorsát képes akár egyetlen mondatba belesűríteni. Felkavaró pillanatképek, torokszorító mementók ezek, amint a kedélyes és élveteg anekdotázást mindegyre elborítja – akár egy váratlanul feldől tintsüvegéből szétfolyt tinta – a komor végkifejlet. Ahogyan szomorú túlélőként a memoáriró már akkor tudja, melyik hőisével mi lesz, mikor első találkozásukat idézve árnyaltan realista jellemrajzuk fölvázolásába kezd. Valóban: tragikus színekben gazdag „sorsreper-toár” ez, elég csak számba venni néhány gyakrabban feltűnő, ismert memoárhős tíz-húsz év múlva bekövetkező fátumát... Szerb Antal Balfon, Balogh József Auschwitzban végzi, Szabó Dezső éhen hal az ostrom alatt, s testét egy Rákóczi téri tömegsírba hányják. Bethlen Istvánra méltatlan végállomásként a KGB moszkvai börtöncellája vár. Kornfeld Móric, Chorin Ferenc, Zwack János és mások a Ges-

tapóval kötött különalku révén Svájcra és Portugálián át végül kijutnak Amerikába. Kosztolányi, József Attila, Babits, Karinthy és Móricz már nem éri meg a világ újabb összeomlását. Szekfűből utóbb moszkvai nagykövet és Rákosiék nagybeteg, lelkében meghasonlott túsza lesz – míg hajdani szerzőtársa, Hóman Bálint, az ávéhas smaszerek kedvenc pofozóbábja, holtáig börtönben senyed...

A sort hosszan lehetne folytatni még. Ehelyett álljon itt rögtönzött névsor arról, hogy a Gogolák-memoár ki mindenkiről rejt még izgalmas portrét, személyes emléket. A kor szelleméhez híven „hivatásrendi” bontásban:

– G. L. egyetemi tanárai és más neves tudósok: Zsögöd Benő, Szladits Károly, Eckhart Ferenc, Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Horváth János, Haynal Imre, Mályusz Elemér, Korniss Gyula, Gombocz Zoltán, Gevich Tibor, Genthon István etc.

– A húszas évek második felében hazatért, illetve emigrációban maradt polgári radikálisok: Vámbéry Rusztem, Jászi Oszkár, Somló Bódog, Agoston Péter etc.

– A század első felének írói, költői: Ady Endre, Hatvany Lajos, Ignó Pál, Szép Ernő, Szomory Dezső, Szentkuthy Miklós, Márai Sándor, Babits Mihály, Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Szabó Dezső, József Attila, Kasák Lajos, Illyés Gyula, Szerb Antal, Szabó Lőrinc, Németh László, Cs. Szabó László, Kovács Imre, Zsolt Béla etc.

– A két-három nemzedékkel korábbi s a G. L. által személyesen ismert kortárs politikusok: Tisza István, Andrássy Gyula, Apponyi Gyula, Bajcsy-Zsilinszky Endre, Barankovics István, Bánffy Miklós, Bethlen István, Esterházy János, Gömbös Gyula, Gratz Gusztáv, Habsburg Károly, Imrédy Béla, Károlyi Mihály, Kállay Miklós, Kemény Gábor, Rassay Károly, Szüllő Géza, Teleki Pál etc.

– Egyháziak: Bangha Béla, Mécs László, Prohászka Ottokár, Ravasz László, Sík Sándor etc.

– Festők, szobrászok: Aba-Novák Vilmos, Bernáth Aurél, Pátzay Pál, Rippl-Rónai József, Szőnyi István, Uitz Béla etc.

– Laptulajdonosok, szerkesztők és publicisták: Balla Borisz, Balogh József, Fenyő Miksa, Katona Jenő, Miklós Andor, Milotay István, Ottlik György, Oltványi Imre, Pethő Sándor etc.

Továbbá részletes leírások a Kornfeld-, Chorin-, Zwack-, Herzog-, Hatvany- stb. házak estélyeiről, az egykori *Magyar Szemle*-vacsorákról, a pesti kávéházak asztalköreiről etc.

*

Ízelítőül két, az egykori *Magyar Szemle* szűkebb-tágabb körét felvonultató vacsoraestély leírását adom közre az általam őrzött kéziratból. Mindkét rendezvényre az első nagy válságév, 1929 őszén került sor, mikor a bethleni konszolidáció sikereit fenyegetően kikezdeni látszik az újabb gazdasági csőd, a növekvő társadalmi feszültség s a fasizmus előretörése. Egyidejűleg a hazai irodalmi és szellemi életben is jelentős átrendeződés, új orientációkeresés tapasztalható – elég csupán a népi írók látványos színrelépésére utalni, vagy arra a tényre, hogy Babits és Móricz épp ez év végén veszi át a *Nyugat* szerkesztését. A *Magyar Szemle* s a lap tágabb eszmei, politikai köre is új kihívás elé néz: mindinkább fel kell készülnie a szélsőjobb elleni nyílt kiállásra, majd Bethlen 1931-es lemondása után az ellenzéki szerepre.

A két estély alkalmi mintavételként jól

tükrözi az egykori politikai, gazdasági és szellemi elit sajátos összetételét s vele azt, hogy e körök és rendezvények mennyire exkluzívak és „rendiesen tagoltak” voltak. Az első részlet reprezentatív bankettet mutat be – olyat, amelyet 1926 őszétől a Magyar Szemle Társaság negyedévente rendezett a Hungária Szálló éttermében, ahol a díszvendég többnyire maga a miniszterelnök: gróf Bethlen István volt. A folytatás már egy jóval intimebb – bár korántsem protokollmentes – vacsoraestélyt idéz, amelyet időről időre a „kereszténynemzeti” kurzus legfőbb sajtó- és kultúrmeccénása, Kornfeld Móric báró adott Lendvay utcai villája gótikus és barokk faszentekkel ékes ebédlő szálájában. Ide esetenként legfeljebb tucatnyi vendég kapott meghívást: a kor neves tudósai és művészei (Szekfű, Babits, Gerevich Tibor etc.) mellett a *Magyar Szemle* néhány ifjú felfedezettje (így 1929 őszén az akkor tizenkilenc éves Gogolak Lajos) s alkalmi díszvendégként egy-egy kurzuspolitikus – ki a szóban forgó estén Imrédy Béla volt.

A két szemelvényt terjedelmi okokból erősen szerkesztve adom közre. Néhány részlet sorrendjét felcseréltem, az ismétléseket, a túlságosan messzire indázó asszociációkat és a tisztán magánérdekű közléseket elhagytam. Mindez, remélem, nem csorbítja majd az emlékezés hitelét s a „holtak és voltak” tünékeny varázsát, amit e mesteri korrajz megidéz.

Nóvé Béla